

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2024.2.17>

Андрєєв Д. О.,
кандидат юридичних наук,
помічник судді

ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА У СФЕРІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Анотація. Стаття присвячена застосуванню адміністративного права у сфері надання допомоги особам з обмеженими можливостями. Звертається увага на те, що в Україні кількість осіб з інвалідністю зростає з кожним роком, і це обумовлено, зокрема, подіями, пов'язаними з війною. В нашій державі існує система захисту прав інвалідів, а також механізм реалізації цих прав. Однак сучасні виклики, пов'язані з війною, вимагають перегляду і зміни існуючої моделі захисту прав інвалідів. Створення нового законодавства, яке належним чином регулюватиме механізм реабілітації та Автор аналізує процес становлення України як демократичної, соціальної та правової держави з акцентом на захист прав людей з інвалідністю. В період незалежності України було впроваджено низку реформ у соціальній сфері, що спрямовані на забезпечення рівних можливостей для осіб з обмеженими фізичними або психічними можливостями. Після ратифікації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю було прийнято законодавчі акти для їх соціального захисту та реабілітації, зокрема Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору. Конституція України визнає права і свободи людини найвищою соціальною цінністю, що охоплює також осіб з інвалідністю. Законодавство України гарантує рівні права для всіх громадян, включаючи право на працевлаштування, освіту, соціальну допомогу та реабілітацію. Окрема увага приділяється інклюзивному навчанню, що сприяє соціальній інтеграції та розвитку толерантності у суспільстві. В статті підкреслюється важливість удосконалення нормативно-правової бази, реабілітаційних заходів та забезпечення належного фінансування для ефективного захисту прав осіб з інвалідністю. Особлива увага надається створенню умов для соціально-трудової адаптації, освіти та перепідготовки, що сприяє активній участі інвалідів у суспільному житті.

Ключові слова: особи з обмеженими можливостями, адміністративне право, надання правової допомоги, процедурні аспекти, права особи з інвалідністю.

Andreiev D. O. Institutional and procedural aspects of application of administrative law in the field of legal aid to persons with disabilities

Abstract. The article is devoted to the application of administrative law in the field of assistance to persons with disabilities. The author emphasizes that the number of persons with disabilities in Ukraine is growing every year, and this is due, in particular, to the events related to the war. Our country has a system for protecting the rights of disabled people, as well as a mechanism for realizing these rights. However, the current challenges associated with the war require a review and change of the existing model of protection of the rights of disabled people. The creation of new legislation that will properly regulate the mechanism of rehabilitation and The author analyzes the process of Ukraine's development as a democratic, social and legal state with a focus on the protection of the rights of people with disabilities. Since Ukraine's independence, a number of reforms have been implemented in the social sphere aimed at ensuring equal opportunities for persons with physical or mental disabilities. Following the ratification of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, legislation was adopted for their social protection and rehabilitation, including the National Strategy for Creating Barrier-Free Space. The Constitution of Ukraine recognizes human rights and freedoms as the highest social value, which also includes persons with disabilities. Ukrainian legislation guarantees equal rights for all citizens, including the right to employment, education, social assistance and rehabilitation. Special attention is paid to inclusive education, which promotes social integration and tolerance in society. The

article emphasizes the importance of improving the legal framework, rehabilitation measures and ensuring adequate funding for the effective protection of the rights of persons with disabilities. Particular attention is paid to creating conditions for social and labor adaptation, education and retraining, which promotes the active participation of persons with disabilities in public life.

Key words: *persons with disabilities, administrative law, provision of legal aid, procedural aspects, rights of persons with disabilities.*

Постановка проблеми. У процесі становлення незалежної України як демократичної та соціально орієнтованої держави виникає необхідність забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, що є важливим показником цивілізованості суспільства. Попри прогрес у законодавчому забезпеченні соціального захисту і реабілітації осіб з інвалідністю, існують значні виклики в реалізації цих норм на практиці. Проблеми включають недостатнє фінансування, недоліки в координації державних та недержавних органів, низький рівень поінформованості громадськості, а також необхідність створення безбар'єрного середовища та ефективних реабілітаційних заходів. Ця проблема стає ще більш актуальною в умовах сучасних викликів, зокрема, інтеграції людей, що отримали інвалідність через війну. Відсутність належної нормативно-правової бази для соціально-трудової адаптації, освіти і перепідготовки осіб з інвалідністю перешкоджає їх повноцінній участі в суспільному житті. Таким чином, існує нагальна потреба в удосконаленні правового регулювання та розробці механізмів для реалізації прав і свобод осіб з інвалідністю в Україні, що забезпечить їх соціальну інтеграцію та рівні можливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні роки стали свідками значного зростання інтересу до питань захисту прав осіб з інвалідністю як на міжнародному, так і на національному рівнях. Ряд дослідників та організацій зосередили свої зусилля на вивченні ефективності законодавчих та практичних заходів у цій сфері, а також на визначенні викликів та бар'єрів, які постають перед людьми з інвалідністю у повсякденному житті. Важливе місце в дослідженнях займає аналіз імплементації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Наприклад, доповіді ООН та звіти міжнародних організацій, таких як Світовий банк і ВООЗ, підкреслюють необхідність інтеграції прав осіб з інвалідністю у всі

аспекти державної політики, акцентуючи на важливості створення інклюзивного суспільства та зменшення дискримінації. В Україні значний внесок у вивчення проблем осіб з інвалідністю зробили вітчизняні науковці та експерти з прав людини. Зокрема, роботи таких авторів, як О. Білоус, С. Кисельова, С. Коваленко, І. Мельник, В. Шевченко досліджують юридичні аспекти забезпечення прав осіб з інвалідністю та ефективність державної політики у цій сфері. Їхні праці зосереджуються на аналізі чинного законодавства, соціальних програм та бар'єрів, що перешкоджають повній інтеграції осіб з інвалідністю, підкреслюють необхідність розробки ефективних програм професійної підготовки та адаптації, а також стимулювання роботодавців до найму працівників з інвалідністю. Таким чином, сучасні дослідження та публікації підкреслюють значний прогрес у сфері захисту прав осіб з інвалідністю в Україні, водночас вказуючи на наявні виклики та необхідність подальших зусиль для створення справді інклюзивного суспільства.

Мета полягає у дослідженні процесів становлення та розвитку законодавчої бази щодо захисту прав осіб з інвалідністю в Україні, аналіз ефективності впроваджених заходів, а також виявлення основних проблем і викликів, що перешкоджають повноцінній реалізації цих прав. Дослідження спрямоване на розробку рекомендацій для вдосконалення нормативно-правової бази та практичних механізмів, які б забезпечили соціальну інтеграцію та рівні можливості для осіб з інвалідністю, сприяючи їх активній участі в суспільному житті.

Виклад основного матеріалу. У період незалежності України відбувається її становлення як демократичної, цивілізованої, соціальної та правової держави. Це пов'язано з проведенням реформ у майже всіх сферах її соціального життя, включаючи захист прав людей з інвалідністю. Міжнародні та націо-

нальні показники свідчать про значну кількість осіб у світі, які через фізичні або психічні розлади не можуть виконувати звичайні функції життєдіяльності на рівні інших членів суспільства.

Забезпечення прав інвалідів є надзвичайно актуальним. В умовах сьогодення це завдання покладається в основному на державу, а також на кожного члена соціуму. Саме тому ця сфера є особливо важливою для становлення гідної цивілізованої держави та суспільства в цілому [2].

Україна приділяє увагу захисту прав людей з інвалідністю. Протягом останніх десяти років, після ратифікації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, було прийнято законодавчі акти щодо соціального захисту та реабілітації цієї категорії громадян. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору сприяє розширенню можливостей осіб з інвалідністю щодо повноцінної участі в суспільному житті та реалізації їхніх основоположних прав.

Згідно з статтею 3 Конституції України – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Та головним обов'язком держави є забезпечення прав і свобод людини [1].

Згідно з цією нормою, всі люди, включаючи тих, хто має обмежені можливості, повинні бути забезпечені цим правом. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», особи з інвалідністю в Україні мають усі права і свободи, які закріплені Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [6].

Згідно з законодавством України, особи з інвалідністю мають такі ж права, як і звичайні громадяни. Крім того, в нашій державі існує механізм правового, соціального, психологічного та економічного захисту прав інвалідів. Держава також розуміє необхідність створення умов для належної реалізації цих прав.

Забезпечення прав, свобод і законних інтересів людей з інвалідністю є важливим завданням. Для досягнення цієї мети необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, яка регулює відносини в цій сфері. Також важливо ефективно проводити реабілітаційні заходи для осіб з обмеженими можливостями. Проблеми фінансування, належного рівня поінформованості та координаційної діяльності державних і недержавних органів, установ і організацій, які виконують функції, пов'язані з реалізацією і дотриманням прав інвалідів, також потребують уваги.

З метою забезпечення прав інвалідів в Україні було прийнято ряд нормативно-правових актів. Ці документи спрямовані на створення необхідних умов для їх правового, соціального та економічного захисту, а також на зміну ставлення суспільства до осіб з інвалідністю. До цього законодавства відносяться такі Закони України:

– Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» регулює питання соціального захисту інвалідів та встановлює їхні права та обов'язки.

– Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» визначає порядок надання державної допомоги цій категорії громадян.

– Закон України «Про психіатричну допомогу» регулює питання надання медичної допомоги особам з психічними розладами.

– Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» спрямований на забезпечення реабілітації та соціальної адаптації інвалідів. Ці закони відіграють важливу роль у покращенні життя осіб з інвалідністю та забезпеченні їхніх прав та потреб.

Важливим чинником, який визначає рівень цивілізованості держави та суспільства, є правове закріплення прав та свобод і спроможність їх реалізації інвалідами в різних сферах їх життєдіяльності. Згідно з Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», до окремих сфер життєдіяльності інвалідів слід відносити працевлаштування, освіту, професійну підготовку та мобільність. Це означає можливість безперешкодного доступу інвалідів до соціальної інфраструктури, а також забезпечення їх матері-

альним, соціально-побутовим та медичним благополуччям [2].

Ці сфери життєдіяльності є надзвичайно важливими для задоволення потреб осіб з інвалідністю та їх інтеграції в соціум. На сьогоднішній день забезпечення прав інвалідів в окремих сферах їх життєдіяльності регулюється значною кількістю нормативно-правових актів, що, звісно, може призводити до певних труднощів і проблем при їх реалізації на практиці.

С. В. Пасічніченко визначає адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів як цілеспрямований, планомірний, коригуючий план держави щодо суспільних відносин у сфері набуття, реалізації та захисту прав інвалідів. Цей план має міжгалузевий характер і полягає в організації ефективної діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для здійснення державної політики щодо інвалідів [3].

Один з ключових критеріїв, який дозволяє людям з обмеженими фізичними можливостями відчувати себе повноправними членами суспільства, – це рівень їх зайнятості. Проблема працевлаштування інвалідів є глобальною, і її вирішення вимагає розробки єдиної програми дій, спрямованої на подолання перешкод на шляху до інтеграції інвалідів у всі сфери життя суспільства та усунення дискримінації через їхню інвалідність [4].

До основних прав інвалідів у сфері праці треба віднести: а) вільний вибір професії, виду занять і роботи; б) роботу з оплатою праці не нижче за встановлений державою мінімальний розмір; в) відпочинок згідно із законами, щорічні оплачувані відпустки; г) здорові й безпечні умови праці; д) об'єднання в профспілки й вирішення колективних трудових конфліктів; е) матеріальне забезпечення у старості, в разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності в порядку соціального страхування; є) матеріальна допомога в разі безробіття й соціальні послуги; ж) звернення до суду для вирішення індивідуальних трудових спорів; з) інші права, встановлені законодавством.

Також важливо враховувати додаткові права, які надаються особам зі статусом інва-

ліда. Згідно з частиною 3 статті 26 Кодексу законів про працю України, при прийнятті на роботу інваліда обов'язково потрібно отримати висновок Медико-соціальної експертної комісії (МСЕК). Якщо в цьому висновку є рекомендація щодо працевлаштування, роботодавцеві заборонено встановлювати для такої особи випробувальний термін [5].

Особлива увага в системі інтеграції інвалідів приділяється їх інклюзивному навчанню. Розвиток цього виду реабілітації закріплено в нормативно-правових документах, таких як Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347, а також Комплексна програма освіти та фахової підготовки інвалідів.

Зміни в Законі України “Про загальну середню освіту” дозволяють загальноосвітнім навчальним закладам створювати спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Це важливий крок у забезпеченні рівних можливостей для всіх учнів.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 912 від 1 жовтня 2010 року була затверджена Концепція розвитку інклюзивного навчання, яка сприяє створенню сприятливого середовища для навчання дітей з різними освітніми потребами. Інклюзивна освіта сприяє розвитку толерантності, розумінню та співпраці між учнями різних здібностей та може покращити якість освіти в цілому [7].

Інклюзивне навчання має велике значення для суспільства з кількох причин:

1. Рівні можливості: Інклюзивна освіта дозволяє усім дітям, незалежно від їхніх особливостей, отримати якісну освіту. Це сприяє рівному доступу до знань та розвитку навичок.

2. Толерантність і розуміння: Учні, які навчаються разом, вчать розуміти та поважати різницю. Інклюзивна освіта сприяє розвитку толерантності, співпраці та розумінню між людьми.

3. Соціальна інтеграція: Інклюзивна освіта сприяє соціальній інтеграції дітей з особливими потребами. Вони вчать спілкуватися, співпрацювати та взаємодіяти зі своїми однолітками.

4. Економічний вииграш: Суспільство отримує вигоду від розвитку всіх своїх членів. Інклюзивна освіта сприяє підготовці кваліфікованих фахівців, які можуть внести вагомий внесок у розвиток економіки.

5. Покращення якості освіти: Інклюзивна освіта стимулює розвиток інноваційних методів навчання, які можуть покращити якість освіти в цілому.

Таким чином, інклюзивне навчання сприяє створенню більш справедливого, рівного та розуміючого суспільства.

Діяльність держави щодо осіб з інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами. Це охоплює ряд важливих аспектів:

1. Фізичне оточення: Держава працює над виявленням та усуненням перешкод і бар'єрів, що заважають особам з інвалідністю. Це включає доступ до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрій, транспортну інфраструктуру, дорожній сервіс та інше.

2. Освіта і праця: Держава забезпечує доступ осіб з інвалідністю до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту. Це допомагає їм розвивати свої здібності та інтереси.

3. Охорона здоров'я: Держава забезпечує медичну допомогу та реабілітаційні заходи для осіб з інвалідністю.

4. Соціальний захист: Особи з інвалідністю мають право на пенсії, державну допомогу, компенсації та інші виплати. Також встановлюється опіка або забезпечується сторонній догляд.

Ці заходи сприяють створенню більш рівних умов для участі осіб з інвалідністю в суспільному житті та забезпеченню їхніх прав і можливостей [8].

Аналіз стану адміністративно-правового регулювання показує, що на сьогоднішній день було зроблено достатньо заходів щодо належного та необхідного адміністративно-правового регулювання прав інвалідів. Однак важливо прискорити розробку механізмів реабілітації для осіб, які отримали інвалідність через війну.

Один із ключових чинників досягнення цієї мети – це нормативне закріплення заходів соціально-трудової адаптації, освіти та перепідготовки для осіб з інвалідністю. Важливо створити умови, щоб особи з інвалідністю не були ізольованими, а навпаки, мали можливість активно включатися в суспільні процеси.

Висновки. Україна зробила значні кроки у створенні законодавчої бази для захисту прав осіб з інвалідністю, ратифікувавши Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю та прийнявши низку відповідних законодавчих актів. Проте, існує необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правових механізмів. Забезпечення прав осіб з інвалідністю на освіту, працевлаштування та доступ до соціальної інфраструктури є ключовими аспектами їх інтеграції в суспільство. Проблеми у цих сферах потребують системного підходу до їх вирішення. Недостатнє фінансування і слабка координація між державними та недержавними органами обмежують ефективність реалізації прав осіб з інвалідністю. Необхідно посилити співпрацю та створити ефективні механізми моніторингу і контролю. Розвиток інклюзивної освіти є важливим напрямком, який сприяє соціальній інтеграції та рівним можливостям. Потрібні додаткові ресурси та підтримка для шкіл, щоб забезпечити належне навчання дітей з особливими потребами. Сфера працевлаштування осіб з інвалідністю потребує особливої уваги. Необхідно створити умови для їх професійної підготовки, перепідготовки та зайнятості без дискримінації. Ефективні реабілітаційні програми та соціальна підтримка є критично важливими для осіб з інвалідністю, особливо для тих, хто постраждав внаслідок війни. На нашу думку, щоб удосконалити процес у застосуванні адміністративного права у сфері надання правової допомоги особам з обмеженими можливостями, потрібно:

1. Провести комплексний аналіз чинного законодавства щодо осіб з інвалідністю та внести необхідні зміни для його удосконалення і гармонізації з міжнародними стандартами.
2. Забезпечити належне фінансування програм та ініціатив, спрямованих на підтримку осіб з інвалідністю, включаючи освіту, працевлаштування, реабілітацію та соціальну

допомогу. 3. Створити ефективні механізми координації між різними органами влади, а також між державними та недержавними організаціями, що працюють у сфері захисту прав осіб з інвалідністю. 4. Розширити можливості для інклюзивного навчання, забезпечивши школи необхідними ресурсами та підготовкою для роботи з дітьми з особливими потребами. 5. Впровадити програми професійної підготовки та перепідготовки для осіб з інвалідністю, а також створити стимули для

роботодавців, що наймають таких працівників. 6. Розробити та впровадити ефективні програми реабілітації для осіб з інвалідністю, включаючи фізичну, психологічну та соціальну підтримку, з особливим акцентом на тих, хто постраждав внаслідок військових дій. 7. Проводити інформаційні кампанії для підвищення рівня обізнаності суспільства про права та потреби осіб з інвалідністю, сприяючи формуванню толерантного і підтримуючого середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>;
2. Забезпечення прав інвалідів в Україні: теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання : монографія / О. В. Паровишник. Харків : Право, 2016. 264 с.
3. Пасічніченко, С. В. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів. Часоп. Київ. ун-ту права. 2010. № 3. С. 102.
4. Бондар, Н. О. Обґрунтування вибору критеріїв для оцінки ефективності соціального захисту інвалідів. Соц. економіка. 2012. № 4. С. 159.
5. Про охорону праці [Текст] : Закон України від 14 жовт. 1992 р. № 2694-XII // Відом. Верхов. Ради України. 1992. № 49. Ст. 668.
6. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>;
7. Перегудова Т.В. Інституціональне забезпечення реалізації прав інвалідів: досвід розвинених країн світу та стан в Україні.
8. Кандиба С. Поняття адміністративно-правового захисту осіб з інвалідністю в Україні.
9. Антонович, М. М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: теорія і практика: монографія. К. : Києво-Могилян. акад., 2007. 384 с.